

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ



Μηνιαία Έπιθεώρηση • Οκτώβριος 2007 • τεύχος 159 • € 5

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ
Μηνιαία Έπιθεώρηση
Όκτώβριος 2007
τεύχος 159 • 5 €

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Ελλάδα

Έτήσια (12 τεύχη): 40 €
Έξαμηνιαία (6 τεύχη): 20 €
Φοιτητική (12 τεύχη): 30 €
Όργανισμοί, τράπεζες κλπ.: 60 €

Ευρώπη, Κύπρος

Έτήσια (12 τεύχη): 60 €

Άλλες χώρες

Έτήσια (12 τεύχη): 70 €

Τραπεζικός Λογαριασμός:

Άγγελος Έλεφάντης
Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος
ύποκ. 132 αριθ. λογαριασμού
401740-48 (παρακαλούμε να
αναγράφεται τό όνομα του
καταθέτη)

ή

μέ ταχυδρομική έπιταγή
στή διεύθυνση του περιοδικού

Γιά τούς συνδρομητές

του έξωτερικού:

IBAN: GR06 0110 1320 0000 1324
0174 048
SWIFT CODE (BIC): ETHNGRAA

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ

Άγγελος Έλεφάντης
Ζωναρά 10, Αθήνα 11472
τηλ. 210-6470079 &
fax: 210-6470696
e-mail: poliths@otenet.gr

Κωδικός: 1572

Έκτύπωση: Δεκάλογος Ε.Π.Ε.

Άγαθίου 3,
Αθήνα

Άγγελος Έλεφάντης, «Όλες οι έξουσίες στόν άρχηγό και άσκοϋνται έπ' όνόματί του». Και ή κρίση συνεχίζεται	5
Κατερίνα Λαμπρινοϋ, Ένα σχολιάκι	7
Βασίλης Ζουναλής, Ασφαλιστικό: μία από τά ίδια	8
Γιάννης Παπαθεοδώρου, Τό ποντίκι πού βρυχάται	10
Στρατής Μπουρνάζος, Δίδακτρα μέ μεταπτυχιακούς τίτλους	12

Χρήστος Παπαστυλιανός, Είναι δυντή ή μετεξέλιξη της ΕΕ σέ διακριτή από τά κράτη μέλη συνταγματική τάξη;.....	14
Άλέξης Ηρακλείδης, Μιά διαφορετική έθνοκάθαρση	18
Δημήτρης Χασάπης, Η απόδειξη στά μαθηματικά και στά μαθηματικά του σχολείου	25
Γιώργος Φουρτούνης, Κανγκιλέμ: κανονιστικότητα και έπιστήμη	30
Κώστας Τσάμπουρας, Ό Ζάκ Ντεριντά και ή «Ιστορία της τρέλας».....	37

Στέφανος Δημητρίου, Φιλοσοφική πραγματεία για τή μουσική	44
Άπό τίς τελευταίες εκδόσεις	46

Έξώφυλλο: Πάμπλο Πικάσο, Πορτραίτο
της Ντόρας Μάαρ, 1937

Ο ΖΑΚ ΝΤΕΡΙΝΤΑ ΚΑΙ Η «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΡΕΛΑΣ»

του Κώστα Τσάμπουρα

«**T**ό Cogito και η 'Ιστορία της τρέλας» ανήκει στη συλλογή γραπτών που ο Ντεριντά θα εκδώσει τό 1967 υπό τον τίτλο *Η γραφή και η διαφορά*, χρονιά κατά την οποία εκδίδονται επίσης τα *Περί Γραμματολογίας* και *Η φωνή και το φαινόμενο*, δέση γραπτών η οποία προορίζεται με τον πλέον συστηματικό τρόπο να στοιχειοθετήσει και να θέσει σε εφαρμογή τη θεωρητική μήτρα του αποδομητικού έγχειρήματος. Πρόκειται βεβαίως για μεταχρονολόγηση καθώς «Τό Cogito...» αποτελεί σχεδόν απόφια τη διάλεξη που εκφώνησε ο Ντεριντά τό 1963 με θέμα την «'Ιστορία της τρέλας στην κλασική εποχή» του Μισέλ Φουκώ, που είχε κυκλοφορήσει δύο χρόνια νωρίτερα. Εάν επιχειρούμε εξαρχής να προσδιορίσουμε τον ιδιάζοντα χρόνο των κειμένων, αν δοκιμάσουμε να ιχνογραφήσουμε την χωροχρονική συγκυρία, να υποδείξουμε τον τόπο και τη στιγμή του αρχείου –και ένας από τους πιθανούς όριζοντες αυτής της διένεξης θά ήταν, σε τελευταία ανάλυση, μία διερώτηση αναφορικά με τό αρχείο, την έννοια και τη δυνατότητα του αρχείου– τούτο συμβαίνει διότι τά εν λόγω κείμενα αποτέλεσαν τό άφεταιριακό σημείο μās πολυετούς διαμάχης: έννέα χρόνια μετά, τό 1972, ο Φουκώ θά επανέλθει στο θέμα επισυνάπτοντας την απάντησή του υπό μορφή επίμετρου στη νέα έκδοση της *Ιστορίας της τρέλας*, ενώ έχουν ήδη μεσολαθήσει εκατέρωθεν διάσπαρτα σχόλια περισσότερο ή λιγότερο υπαινικτικά. Ο κύκλος της διένεξης θά κλείσει –εάν ο θάνατος των εμπλεκομένων μερών θέτει ένα τέρμα στο διάλογο, καθώς είναι πιθανό, στερώντας και από τους δύο τη δυνατότητα να έχουν τον τελευταίο λόγο, να θέτει τό τέρμα ως ανέφικτο– τριάντα χρόνια αργότερα όταν ο Ντεριντά σε μία όμιλία για τά τριαντάχρονα της *Ιστορίας της τρέλας* θά ανασύρει τον φάκελο από τό αρ-

χείο. Επιπλέον, άμφότερα τά κείμενα τοποθετούνται χρονολογικά πριν την άποκρυστάλλωση του «προγράμματος» εκάστου φιλοσόφου (Φουκώ: αρχαιολογία, Ντεριντά: άποδόμηση) γεγονός που μās επιτρέπει ένδεχομένως μία κάποια έλευθερία ως προς τό σύστημα, την ίδια ώρα που παρατηρούμε ένα στιγμιότυπο της συγκρότησής του. Άλλά βεβαίως πριν δέ σημαίνει εκτός. Κατά συνέπεια όφείλουμε να σεβαστούμε την ιδιοτυπία, την προσίδια οικονομία, τους νόμους φιλοξενίας του κειμένου χωρίς ώστόσο να παραιτηθούμε από τίς οίεσθήποτε προεκτάσεις και συνδέσεις. Να επωφεληθούμε από τό πηγαινέλα ανάμεσα στη συγχρονία και τη διαχρονία.

Τή δεκαετία του '60 στη Γαλλία ο δομισμός είναι ο κυρίαρχος λόγος ο οποίος συνέχει τό καθεστώς επιστημονικότητας των άνθρωπιστικών σπουδών: ο Λεβί-Στρών στην άνθρωπολογία, ο Μπενβενίστ στη γλωσσολογία, ο Λακάν στην ψυχανάλυση, ο Μπάρτ στη σημειολογία είναι κάποια μόνο από τά όνόματα όσων άξιοποίησαν στίς έρευνές τους τά πορίσματα του στρουκτουραλισμού. Σε μία τέτοια άτμόσφαιρα ήταν μάλλον άπίθανο για έναν ιστορικό, για τον Φουκώ ως ιστορικό, να διεξέλθει την έπιρροή του δομιστικού άστερισμού. Πράγματι, γράφει ο Φουκώ στον πρόλογο της πρώτης έκδοσης της *Ιστορίας της τρέλας*: «Γράφω την ιστορία της τρέλας, πάει λοιπόν να πει: γράφω μία *δομική μελέτη του ιστορικού συνόλου* –έννοιες, θεσμούς, νομικά και άστυνομικά μέτρα, επιστημονικές έννοιες– που κρατάει έγκλειστη μία τρέλα της οποίας η πρωταρχική κατάσταση δέν μπορεί ποτέ να αποκατασταθεί ριζικά». Είναι γνωστό ότι, στά χρόνια που ακολουθήσαν, ο Φουκώ άρνήθηκε ρητώς και έπανελημμένως τον χαρακτηρισμό του δομιστή. Όμως προς ώρας βρισκόμαστε στο 1961 και θά ήταν σκόπιμο να έννοήσου-

με τή φράση *δομική μελέτη* καταφεύγοντας στον τόπο τής μέγιστης ασφάλειάς της: «στή [δομή] δέν υπάρχουν παρά μόνο διαφορές. Έπιπλέον, μιά διαφορά προϋποθέτει γενικά όρους θετικούς ανάμεσα στους οποίους έγκαθίσταται, αλλά στή [δομή] υπάρχουν διαφορές χωρίς θετικούς όρους».¹ Παραδοσιακά, ή δομιστική άπαιτηση συνεπάγεται τά έξής τρία χαρακτηριστικά: 1ον) ή δομή άποτελεί μιά όλότητα τά στοιχειά τής όποιας προσδιορίζονται άποκλειστικά μέ βάση τή θέση πού καταλαμβάνουν μέσα στή δομή, σύμφωνα μέ τίς διαφορικές σχέσεις πού συνάπτουν μέ τά υπόλοιπα στοιχειά τής δομής (όλισμός – περατότητα τής δομής), 2ον) έφόσον ή δομή προσδιορίζεται μέ έπάρκεια και πληρότητα, ως ένα καθαρό σύστημα διαφορών, καθίσταται άδιανόητη ή άναφορά σέ ένα έκτός-δομής (αυτόαρκεια – κλειστότητα τής δομής), 3ον) ή δομή δέν άποτελεί ένα στατικό και παγιωμένο μόρφωμα αλλά εκδιπλώνεται σύμφωνα μέ τήν έσωτερική νομιμότητα πού διέπει τήν όργάνωσή της (δυναμισμός τής δομής).



Άπέναντι σέ αυτόν τόν άνεπιφύλακτο δομισμό του Φουκώ, τουλάχιστον όπως αυτός άποτυπώνεται στον άρχικό πρόλογο τής *Ιστορίας τής τρέλας*, ό Ντεριντά στέκεται μέ έπιφύλαξη: «Άναρωτιέμαι όμως άν, όταν έχουμε νά κάνουμε μέ ιστορία (και ό Φουκώ θέλει νά γράψει μιά ιστορία), είναι δυνατός ένας *άυστηρός δομισμός* και, κυρίως, άν μπορεί νά άποφύγει, έστω για τήν τάξη και μέσα στήν τάξη τών περιγραφών του, κάθε αιτιολογικό έρώτημα, κάθε έρώτημα πού αναφέρεται, ως πούμε, στο κέντρο δάρους τής δομής. Παραιτούμενοι νομίμως από ένα όρισμένο ύφος σχετικά μέ τήν αίτιότητα, πιθανώς δέν έχουμε δικαίωμα νά παρατηθούμε από κάθε αιτιολογική *άναζήτηση*».² Η έπερώτηση, ή προβληματοποίηση τής έννοιας δομή διατρέχει τό σχόλιο του Ντεριντά απ' άκρου εις άκρον και άποτελεί ένα κεντρικό νεύμα –μεταξύ άλλων πού γνέφουν επίσης πρός τήν ίδια κατεύθυνση, όπως ίσως νά φανεί παρακάτω– τό όποιο έξουδετερώνει, υπερφαλαγγίζει, άφαιρεί από τό κείμενο του Ντεριντά τόν τυχόν συγκυριακό χαρακτήρα του και προεκτείνει τό μέτωπο τής διαμάχης. Καθότι άν τό άποδομητικό έγχειρημα φαίνεται νά εκκινεί από τό σημείο ενός ριζικού στρουκτουραλισμού, ήγουν όξύνοντας τή βασική θέση του στρουκτουραλισμού περί διαφοράς, μέσα στήν ίδια κίνηση ή άποδόμηση συγκροτείται ως ριζική κριτική του δομιστικού προγράμματος. Για τούτο θά χρειαστεί, ενεργοποιώντας μέ έναν όρισμένο τρόπο –έμμένοντας δηλαδή στίς διασπαστικές δυνάμεις πού έμπεριέχει– τή φαινομενολογική κληρονομία από τήν όποία ό Ντεριντά ποτέ δέν παραιτήθηκε, τό αντίθετο μάλιστα, νά τοποθετήσουμε σάν μιά άπλή στιγμή του λόγου, καιτοι άναγκαία άν θέλουμε νά ξεφύγουμε τό πιασμάκι σέ έναν άφελή άντικειμενισμό, τήν φαι-

νομενολογική άναγωγή και τήν άναφορά χουσερλικού τύπου σέ μιάν υπερβατολογική έμπειρία. Όστε, καταλήγει ό Ντεριντά, «μιά σκέψη του ίχνους δέν μπορεί πλέον νά διαρρήξει τούς δεσμούς της μέ μιάν υπερβατολογική φαινομενολογία *παρά άνάγεται σέ αυτή*».³ Αύτή ακριβώς ή άναγωγή τής άποδόμησης στήν υπερβατολογική φαινομενολογία ενδιαφέρει εδώ ιδιαίτερος, και δή άν τή συσχετίσουμε –μέ μή μηχανιστικό, έννοείται, τρόπο– μέ άκόμη μιά υπόδειξη άναφορικά μέ τή φαινομενολογία: «Ό Χούσερλ άποπειράται *άκατάπαντα* νά συμφιλώσει τή δομιστική άπαιτηση... μέ τήν *γενετιστική* άπαιτηση... Παρά ταύτα, θά μπορούσαμε νά δείξουμε ότι τό φαινομενολογικό σχέδιο προέρχεται από μιά πρώτη άποτυχία αυτής τής άπόπειρας».⁴ Θά μπορούσαμε πιθανότατα νά εντάξουμε τό άποδομητικό σχέδιο εν γενέει σέ μιά *άνάλογη* προσοπτική συμπιλώσης ή μάλλον *άρθρωσης* τών δύο αυτών άπαιτήσεων, δομιστικής και γενετιστικής, και πάντως πρόκειται για μιά βασική κατευθυντήριο, ή όποία φαίνεται νά προσανατολίζει συστηματικά τόν ειρμό του ντερινταϊκού έπιχειρήματος στή συγκεκριμένη διαμάχη. Σύμφωνα μέ τόν Ντεριντά, μιά ιστορία άδυνατεί νά αντιπαρέλθει ζητήματα προέλευσης, καταγωγής, αίτιότητας, γένεσης, χωρίς αυτό νά τίθει τήν έμβέλεια και τήν ασφάλεια του έγχειρήματος. Οφείλει μάλλον «νά άναγνωρίσει σ' αυτά έναν χαρακτήρα μεθοδολογικής και φιλοσοφικής προϋπόθεσης».⁵

Στή μέγιστη γενικότητά της, ή διερώτηση πού ύποκινεί τό σχόλιο του Ντεριντά άφορά «τήν ίδια τή δυνατότητα μιάς ιστορίας τής τρέλας». Άνασύρει από τό βιβλίο του Φουκώ τήν ύπόγεια ένταση δύο ασύμβατων μεταξύ τούς σχεδιών. Τό πρώτο, ύπακούοντας στή δηλωμένη πρόθεση του Φουκώ, θά άποσκοπούσε νά γραφεί ή ιστορία «τής ίδιας τής τρέλας, μέσα στή δυ-

1. F. de Saussure, *Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας*, Έκδόσεις Παπαζήση, σ. 159 (όπου ό Saussure γράφει γλώσσα έμεις θέσαμε [δομή]). Έξαρχής θεωρήθηκε ότι ή γλώσσα ένσαρκώνει μιά ουσιαδή, δομιστική, καθαρολογική άπαιτηση, ταυτόχρονα *άρχή* και *τέλος* τής δομής. *Άρχή* στο βαθμό πού ή γλώσσα άποτελέσει τό έδαφος από τό όποιο έξορύχτηκε ή έννοια τής δομής. *Τέλος*, καθόσον οι δομές, όπως αυτές άπομονώνονται στα έπιμέρους γνωστικά πεδία, άναζητούν στήν καθαρότητα τής γλώσσας τή μορφή ενός κανονιστικού ιδεώδους.

2. Παραθέτω από «Τό Cogito και ή *Ιστορία τής τρέλας*», στο Z. Ντεριντά, *Η γραφή και ή διαφορά*, Έκδόσεις Καστανιώτης, σ. 33.

3. Βλ. Z. Ντεριντά, *Περί γραμματολογίας*, Έκδόσεις «Γνώση», σ. 110-111.

4. «Γένεση και Δομή» και ή *Φαινομενολογία*», στο Z. Ντεριντά, *Η γραφή και ή διαφορά*, Έκδόσεις Καστανιώτης, σ. 225.

5. «Τό Cogito και ή *Ιστορία τής τρέλας*», στο Z. Ντεριντά, *Η γραφή και ή διαφορά*, Έκδόσεις Καστανιώτης, σ. 23.

ναμική της, πρίν ἀπό κάθε σύλληψη ἀπό τή γνώση». Διπλή ἀξία αὐτῆς τῆς γενικῆς: ὑποκειμενική καί ἀντικειμενική. Ὁ Φουκώ θά ἤθελε ἡ ἴδια ἡ τρέλα νά λάβει τόν λόγο, νά πάρει τή σκυτάλη τῆς ἐξιστόρησης ἀπό ἕναν λόγο ὁ ὁποῖος, καθότι βάαισε τή συγκρότησή του σέ ἕναν ἀποκλεισμό τῆς τρέλας ὡς τό ἕτερόν του, τήν ἐξαντικειμενοποίησε βάνουσα μέσα στήν ἀρρώστια, καταδικάζοντάς την σέ σιωπή. Ἐκτοτε ὁ λόγος ἐμφανίζεται ὡς ἕνας λόγος τῆς Τάξης, μονόλογος τοῦ λόγου ἐπί τῆς τρέλας ὁ ὁποῖος ἐπιτηρεῖ, ἐπαναλαμβάνει καί προεκτείνει τή στιγμή, τό τραῦμα τοῦ διαμερισμοῦ πού ἔλαβε χώρα κατὰ τήν κλασική ἐποχή μέ ἀποτελεσμα νά διακοπεῖ ὁ ἀνεκαθεν ἀρχινοσμένος διάλογος μεταξύ λόγου καί τρέλας. Μιά ἱστορία τῆς τρέλας ὀφείλει συνεπῶς νά προβεῖ ὄχι ὡς καταγραφή αὐτῆς τῆς μονολογικῆς γλώσσας ἀλλά μᾶλλον ὡς «ἀρχαιολογία αὐτῆς τῆς σιωπῆς», ἐάν σκοπεύει νά φέρει στήν ἐπιφάνεια τήν ἐμπειρία μιᾶς τρέλας⁶ πού ἐξαναγκάστηκε σέ αὐτό τό βουβό πεπρωμένο.

Για τόν Ντεριντά, αὐτή ἡ περιφροντις ἀπόπειρα τοῦ Φουκώ νά διεξέλθει «τὴν παγίδα καί τὴν ἀντικειμενίζουσα ἀφέλεια τοῦ λόγου» εἶναι «τό πῶς τρελό μέσα στό σχέδιό του» καθώς ἀναπόφευκτα καταλήγει σέ προδοσία τῶν ἀρχικῶν του προθέσεων. Γιατί τὰ μέσα πού ὁ Φουκώ προτίθεται νά μεταχειρισθεῖ, δηλαδή τόσο ἡ ἱστορία ὅσο καί ἡ ἀρχαιολογία, προκειμένου νά ἀφελκύσει τήν τρέλα στήν ἀρχέγονη καθαρότητά της, ἐντάσσονται καθ' ὅλοκληριαν στήν παράδοση τοῦ λόγου τόν ὁποῖο ἐπιθυμεῖ νά παρακάμψει: «κάθε ἱστορία δέν μπορεῖ νά εἶναι, σέ τελευταία ἀνάλυση, παρά ἡ ἱστορία τοῦ νοήματος, δηλαδή τοῦ Λόγου ἐν γένει».⁷ Ἡ θέση αὐτῆ τοῦ Ντεριντά μοιάζει νά ἀπληχεῖ τόν Χούσερλ τῆς *Προέλευσης τῆς γεωμετρίας*: «ἡ ἱστορία δέν εἶναι, εὐθύς ἐξαρχῆς, τίποτε ἄλλο παρά ἡ ζωντανή κίνηση τοῦ ἀμοιβαίου συν-ὑπάρχειν) καί τοῦ ἀμοιβαίου ἐν-ὑπάρχειν) τῆς πρωταρχικῆς διαμόρφωσης τοῦ νοήματος καί τῆς πρωταρχικῆς ἰζηματογένεσης τοῦ νοήματος. Ὅ,τι ἀποδεικνύεται ὡς ἱστορικό γεγονός φέρει ἀναγκαστικά τὴν ἐσωτερική του δομὴ τοῦ νοήματος».⁸ [Θά μπορούσαμε νά ἐξετάσουμε τὴ διαφανόμενη ἀπόκλιση μεταξύ τῶν δύο φιλοσόφων ἀναφορικά μέ τό πῶς ἀντιλαμβάνονται τὴν ἱστορία. Ἀπὸ τὴν μιά, ὁ Φουκώ προκρίνει τὴν ἔννοια τῆς ἀσυνέχειας ὡς κατάλληλο μεθοδολογικό ἐργαλεῖο γιὰ τὴν ἱστορική μελέτη. Ἡ ἱστορία δέν προβαίνει ὡς μιά σφαιρική ὁλότητα ἀκολουθώντας τοὺς νόμους καί τὸν ἀλγόριθμο μιᾶς τελεολογίας ἡ ὁποία κινεῖ τό ἐγκόσμιο γίγνεσθαι μέ τὴ μορφή μιᾶς θεμελιώδους διαδικασίας, ἀλλὰ ὀργανώνεται σύμφωνα μέ τομῆς, ρήξεις, μεταλλαγῆς οἱ ὁποῖες ὀροθετοῦν περιόδους καί ὁμάδες γνωστικῶν πεδίων πού διέπονται ἀπὸ ἕνα συγκεκριμένο κάθε φορὰ σύστημα ἀποφάνσεων. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὁ Ντεριντά ἀναδέχεται τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς δομικῆς μορφῆς καί μιᾶς ἱστορικῆς ὁλότητος, καθώς ἡ ἀποδομητικὴ ὑπόθεση θέτει ὅτι ὁ λογοκεντρισμός, ἤτοι ἡ μεταφυσικὴ τῆς πα-

ρουσίας, διέπει σταθερὰ καί ἐνιαία τὴν ἱστορία τῆς γραφῆς, τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τοὺς προσωκρατικούς ὡς τὸν Χάιντεγγερ, τὴν ἔννοια τῆς ἐπιστήμης καί τῆς ἐπιστημονικότητος τῆς ἐπιστήμης. Ἐνδέχεται οἱ δύο ὑποθέσεις νά μὴ εἶναι ἀσύμβατες μεταξύ τους, ὅπως ὅποτε ὅμως εἶναι ἐμφανῆς ἡ διαφορὰ στὴ φωτοσκίαση]. Ἡ καταγγελία πού ἐξακοντίζει ὁ Φουκώ ἐναντία στὸν λόγο μέ τὴν ἐλπίδα νά τὸν προσαγάγει σέ δίκη, ἀφ' ἧς στιγμῆς εἶναι ἀρθρωμένη σέ μιά γλώσσα –καί μιά γλώσσα δέν μπορεῖ παρά νά εἶναι γλώσσα τοῦ Λόγου ἐν γένει– διαπράττει καί ἡ ἴδια κατ' ἐξακολούθηση τό σφάλμα τό ὁποῖο καταγγέλλει: ἀποτελεῖ, a fortiori, καταγγελία ἐν λόγῳ. Πρόκειται γιὰ τό γνωστὸ πρόβλημα τῆς ἐπιτελεστικῆς ἀντίφρασης σύμφωνα μέ τὴν ὁποία εἶναι ἀδύνατη ἡ κριτικὴ στὸν Λόγο παρά μόνο μέ τὰ μέσα τοῦ ἴδιου τοῦ Λόγου ἢ, ὅπως τό θέτει ἔξοχα ὁ Ντεριντά, «δέν ἔχει κανένα νόημα νά ἀντιπαρερχόμαστε τίς ἔννοιες τῆς μεταφυσικῆς γιὰ νά κλονίσουμε τὴ μεταφυσική. Δέν διαθέτουμε καμιά γλώσσα –καμιά σύνταξη καί κανένα λεξικό– πού νά εἶναι ξένη σέ αὐτὴ τὴν ἱστορία», γεγονός πού μᾶς ὑποχρεώνει νά κινούμαστε στήν τροχιά ἐνός κύκλου. Καθίσταται αἰσθητὴ στό σημεῖο αὐτὸ ἡ φλέβα ἐνός ἐγγελιανοῦ ἀποθέματος πού ὁ Ντεριντά δέν θά διστάσει νά ἀξιοποιήσει: ὁ Λόγος ἄρχει τοῦ κόσμου.⁹ [Τὸ ὄνομα τοῦ Χέγκελ ἐπανέρχεται σταθερὰ στό κείμενο τοῦ Ντεριντά. Ἐμμένει ἀκόμα καί ὅταν, τριάντα χρόνια ἀργότερα, ὁ Ντεριντά ἐπιστρέφει στήν ἐν λόγῳ διαμάχη. Οἱ αἰτίες καί τό καθεστῶς αὐτῆς τῆς ἐμμονῆς θά ἄξιζε νά μελετηθοῦν. Πρὸς τό παρόν ἄς πούμε ὅτι ἂν τό βιβλίο τοῦ Φουκώ εἶναι «ἕνα καρτεσιανὸ νεῦμα γιὰ τὸν 20ὸ αἰῶνα», καθώς ἐπιτελεῖ μέ τὴ σειρά του ἕναν ἐγκλεισμό, ὄχι τῆς τρέλας αὐτὴ τὴ φορὰ, ἀλλὰ τοῦ λόγου, ἡ ἀπάντηση τοῦ Ντεριντά θά σχηματίζε, κατ' ἀναλογία, ἕνα «ἐγγελιανὸ νεῦμα».]

Ἐναντι αὐτῆς τῆς δυσκολίας ὁ Ντεριντά σπεύδει νά δεῖξει, μέσα στό βιβλίο τοῦ Φουκώ, «ἕνα σχέδιο διαφορετικὸ, ἕνα σχέδιο πού ἀντιστρατεύεται ἴσως ἐκεῖνο τῆς ἀρχαιολογίας τῆς σιωπῆς».¹⁰ Γιὰ τοῦτο θά βασιστεῖ σέ μιά διάκριση τὴν ὁποία ἐπαναφέρει τακτικά καί ἡ ὁποία διατάσσει καί ὀργανώνει τὴν πλέξη τοῦ ντερινταϊκοῦ ἐπιχειρήματος: πρόκειται γιὰ τὴ διάκριση αὐτοδίκαιο/ἐμπρακτο,¹¹ σύμφωνα μέ τὴν ὁποία εἶναι

6. Βλ. τὸν ἀρχικὸ πρόλογο τῆς *Ἱστορίας τῆς τρέλας*: «Αὐτὴ ἡ δομὴ τῆς ἐμπειρίας τῆς τρέλας, πού εἶναι ἐξολοκλήρου ἱστορικὴ ἀλλὰ ἐντοπίζεται στίς παρυφές, [...] ἀποτελεῖ τό ἀντικείμενο αὐτῆς τῆς μελέτης». Στὸ M. Foucault, *Philosophie (anthologie)*, Folio/essais, σ. 56.

7. «Τὸ Cogito καί ἡ Ἱστορία τῆς τρέλας», ὅ.π., σ. 15.

8. E. Χούσερλ, *Ἡ προέλευση τῆς γεωμετρίας*, Ἐκκρεμές, σ. 107.

9. Γ. Φαράκλας, *Γνωσιοθεωρία καί μέθοδος στὸν Ἑγγελο*, σ. 15.

10. «Τὸ Cogito καί ἡ Ἱστορία τῆς τρέλας», ὅ.π., σ. 24.

11. En droit/ en fait.

δυνατόν νά διαχωρίσουμε τόν Λόγο ἐν γένει ἀπό τίς ιστορικά καθορισμένες μορφές του. Συνεπῶς ὁ (ἐμπρακτος) διαμερισμός ἀνάμεσα σέ λόγο καί τρέλα θά εἶχε λάβει χώρα στό ἐσωτερικό ἐνός (αὐτοδικαίως) ἤδη διχασμένου Λόγου, ὁ ὁποῖος συγκροτεῖται ὡς «ἀποκαθιστάμενη ἰσότητα ἢ ἀνασκόπηση στά πλαίσια τοῦ ἐτέρως-Εἶναι ἐντός τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ [καί] ὄχι [ὡς] μιά ἀρχέγονη ἐνότητα ὡς τέτοια»,¹² «ἐνός λόγου ὁ ὁποῖος δέν ἔχει ἀντίθετο, ἀλλά φέρει μέσα του καί διαλαλεῖ κάθε καθορισμένη ἀντίθεση καί πού μόνον αὐτός μπορεῖ νά προσδώσει νόημα καί ὀρθολογικότητα γενικά στά ἐπιχειρήματα τοῦ Φουκῶ»,¹³ ὀφείλει δέ ὁ τελευταῖος νά τόν ἐπικαλεσθεῖ ὡς ὄρο δυνατότητας μιᾶς ἱστορίας τῆς τρέλας. Τό «ἄλλο» σχέδιο θά ἐπέτασε «στό ἐσωτερικό ἐνός λόγου ὁ ὁποῖος προηγήθηκε ἀπό τό σχίσμα σέ λογική-τρέλα», στό ἐσωτερικό αὐτοῦ τοῦ λόγου ἐλευθερῆς ἀνταλλαγῆς μεταξύ λόγου καί τρέλας, τουτέστιν στό ἐσωτερικό τοῦ Λόγου ἐν γένει, «νά προσπελάσουμε τήν καταγωγή τοῦ προστατευτισμοῦ ἐνός λόγου πού μεριμνᾷ νά προφυλαχθεῖ καί νά ὑψώσει περιφράγματα, νά συγκροτηθεῖ ὁ ἴδιος ὡς περιφράγμα»¹⁴ μέσω μιᾶς Ἀπόφασης ἢ ὁποῖα εισηγεῖται καί κατοχυρώνει τόν διαμερισμό λόγου, καί τρέλας. Ὡστόσο ὁ Φουκῶ δέν ἀσχολήθηκε μέ τό ρίζωμα τῆς ἀπόφασης στό ἱστορικό της ἔδαφος, γεγονός ἐνοχλητικό κατά τόν Ντεριντά, καθῶς ἀποφεύγει νά ἀναμετρηθεῖ μέ δύο ἐναλλακτικές ὑποθέσεις: 1ον) Σύμφωνα μέ τήν πρώτη ὑπόθεση, ὁ λόγος πρὶν τήν κλασική ἐποχή δέν εἶχε ἀντίθετο. Ἐάν ἰσχύει κάτι τέτοιο, τότε ἡ καταγγελία τοῦ λόγου ἀπό μέρους τοῦ Φουκῶ δέν ἀπευθύνεται στήν ὁλότητα τοῦ λόγου παρά μόνο σέ μία ἱστορικά καθορισμένη μορφή του, δευτερεύουσα καί παράγωγη. Ἐπιπλέον, ὁ Φουκῶ «διατρέχει τόν κίνδυνο νά συγκροτήσει τόν διχασμό ὡς συμβάν ἢ δομή πού ἐπέρχεται μέσα στήν ἐνότητα μιᾶς καταγωγικῆς παρουσίας καί ἔτσι νά ἐπαληθεύσει τή μεταφυσική στήν θεμελιακή της κίνηση», 2ον) «Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς τρέλας... συνδέεται μέ τή δυνατότητα τῆς ἱστορίας» γράφει ὁ Φουκῶ. Ἀλλά ἂν «ἡ δομή ἀποκλεισμοῦ εἶναι θεμελιώδης δομή τῆς ἱστορικότητας»,¹⁵ τότε ἡ κλασική ἐποχή δέ συνιστᾷ παρά μιά στιγμή μεταξύ ἄλλων καί στερεῖται ὁποιασδήποτε ἀρχετυπικῆς παραδειγματικότητας, παρά τά ὅσα ὑποστηρίζει ὁ Φουκῶ.

Μέσα σέ αὐτό τό δίκτυο προκαταρκτικῶν ζητημάτων, ὁ Ντεριντά θά προσπαθήσει νά ἐγγράψει τίς τέσσερις σελίδες πού ἀφιερώνει ὁ Φουκῶ στόν Καρτέσιο, θεωρώντας ὅτι συμπυκνώνουν μέ τρόπο παραδειγματικό τήν προβληματική ὅλης τῆς *ἱστορίας τῆς τρέλας*. Σέ αὐτές τίς σελίδες, πού βρίσκονται ἐν εἶδει εἰσαγωγῆς στό δεύτερο κεφάλαιο τῆς *ἱστορίας τῆς τρέλας* τό ὁποῖο ἐπιγράφεται «Ὁ μέγας ἐγκλεισμός» καί ἀναφέρεται στή διαδικασία ἰδρυματοποίησης τῶν τρελῶν κατά τό 17ο αἰώνα, ὁ Φουκῶ σχολιάζει ἕνα ἀπόσπασμα ἀπό τούς *Μεταφυσικούς στοχασμούς* στό ὁποῖο ἡ τρέλα «φαίνεται νά ἀποπέμπεται, νά ἀποκλείεται, νά

ἐξορίζεται ἀπό τόν κύκλο τῆς φιλοσοφικῆς ἐγκυρότητας»: γιά τόν Καρτέσιο, σύμφωνα μέ τήν ἐρμηνεία τοῦ Φουκῶ, «ἐγώ πού σκέπτομαι, δέν μπορεῖ νά εἶμαι τρελός». ¹⁶ Σέ ἀντίθεση μέ τό ὄνειρο ἢ τό αἰσθηθησιακό σφάλμα, ἡ τρέλα, μέσα στή μεθοδική τάξη τῆς ἀμφιβολίας, ἀποτελεῖ γιά τό διαλογιζόμενο ὑποκείμενο «συνθήκη ἀδυνατότητας τῆς σκέψης». ¹⁷ Πρόκειται γιά ἕνα παράδοξο πλῆγμα πού ἡ κλασική ἐποχή ἐπιφέρει στήν προβληματική γύρω ἀπό τήν τρέλα, τροποποίηση σχεδόν ἀνεπαίσθητη ἀλλά ἀποφασιστική συγκριτικά μέ τόν Μονταῖνο, ἐπί παραδείγματι, γιά τόν ὁποῖο τίποτα δέν μποροῦσε νά διασφαλίσαι τή σκέψη ἐναντία στήν τρέλα. Ὁ Ντεριντά δέν προσυπογράφει στό σύνολό της τήν ἐρμηνεία τοῦ Φουκῶ. Συμφωνεῖ δεδαίως ὅτι ὁ Καρτέσιος ἐπιτελεῖ ἕναν ἐγκλεισμό τῆς τρέλας ἀποκλείοντας τήν ἀπό τό Cogito, ἀφ'οὔτου τό ὑπάγει στήν κατανοητικότητα καί τήν ἐπικοινωνία μέ τόν ἄλλο, στήν ἀναπαραγωγή τοῦ νοήματος, ¹⁸ ἤτοι σέ μία ἐμπρακτική δομή. Ὑπάρχει ἐντούτοις μιά ὑπερβολική, λογικά πρότερη στιγμή αὐτοῦ τοῦ Cogito, ἡ δοκιμασία τοῦ Κακοῦ Πνεύματος, κατά τήν ὁποῖα ἡ σκέψη, συρρικνωμένη στήν αἰχμή τοῦ σκέπτεσθαι, δεξιῶνεται τόν κίνδυνο τῆς τρέλας θεμελιώνοντας ταυτόχρονα τή δυνατότητα της: κάθε σκέψη, προτοῦ ἀναδυθεῖ ὡς ἔλλογη ἢ ἄλογη, ἀνάγεται σέ ἕνα καθαρό σκέπτεσθαι, σέ μία κίνηση τῆς διάνοιας ἢ ὁποῖα θέτει ἐντός παρενθέσεως τή διάκριση ἀνάμεσα σέ λόγο καί τρέλα. Αὐτός ὁ διάλογος, ὁ ρυθμικός παλμός, ἡ ταλάντωση ἀνάμεσα στήν ἀπειρία μιᾶς ὑπερβολικῆς στιγμῆς ἀφενός καί στήν περατότητα ἐνός ἐμπρακτοῦ καθορισμοῦ ἀφετέρου, ἰσοδυναμεῖ μέ τή διάνοιξη τοῦ Λόγου καί τῆς ἱστορικότητας ἐν γένει. Ἀδυναμία συγκρότησης μιᾶς περατῆς ἱστορικῆς δομῆς χωρίς ἕναν κάποιο ἐγκλεισμό τῆς τρέλας. Ἀδυναμία διάρρηξης τῆς περατότητας χωρίς ἐπίκληση καί ἀπελευθέρωση τῆς μέχρι τοῦδε ἐγκλειστῆς τρέλας. Οἰκονομία τῆς διαφωρᾶς τήν ὁποῖα θά ἐπιχειρήσουμε νά ἐνθέσουμε σέ ἕνα ὀρισμένο σημεῖο τῆς ἐγγελιανῆς διαλεκτικῆς τοῦ κυρίου καί τοῦ δούλου. ¹⁹

Πέρα ἀπό τό ζήτημα ὀρθότητας τῆς ἐρμηνείας τοῦ

12. Γ. Χέγκελ, *Ἡ φαινομενολογία τοῦ πνεύματος*, τ. 1, Δωδώνη, σ. 139 (παρ. 18), ὅπου γίνεται λόγος γιά τήν *Entzweiung* (διχοτομία, διχασμός).

13. «Τό Cogito καί ἡ ἱστορία τῆς τρέλας», ὁ.π., σ. 30

14. ὁ.π., σ. 24.

15. ὁ.π., σ. 30.

16. M. Foucault, *Histoire de la folie à l'âge classique*, Gallimard, coll. Tel, σ. 68.

17. ὁ.π.

18. «ἕνα καθαρό ἰδίωμα δέν εἶναι γλώσσα, γίνεται γλώσσα μόνο ὅταν ἐπαναλαμβάνεται», Ζ. Ντεριντά, «Ὁ Φρόνιτ καί ἡ σκηνή τῆς γραφῆς» στό *Ἡ γραφή καί ἡ διαφορά*, ὁ.π., σ. 323.

19. Κάτι τέτοιο δέν μπορεῖ νά γίνει ἐδῶ. Ἐλπίζουμε ὅτι θά μπορέσουμε νά ἐπανεέλθουμε ἀλλοῦ.

καρτεσιανοῦ κειμένου –γιά τήν διακρίβωση τῆς ὁποίας θά χρειαστεῖ νά ἀντιπαραβάλουμε τό ἀπόσπασμα τῶν *Στοχασμῶν*, τήν ἀνάγνωση τοῦ Φουκῶ καί τήν ἐρμηγεία τοῦ Ντεριντά– θά εἶχε ἐνδιαφέρον νά ἀναδείξουμε τίς διαφορές μεθοδολογικῆς τάξεως ἀπό τίς ὁποῖες ἐκπορεύεται αὐτή ἡ διαμάχη γύρω ἀπό τήν τρέλα. Γιά τόν Φουκῶ ἕνα κείμενο, ὅπως αὐτό τοῦ Καρτέσιου, ἀποτελεῖ μέρος ἐνός ἱστορικοῦ συνόλου, τουτέστιν μιᾶς ὀλικῆς ἱστορικῆς δομῆς καί κατά συνέπεια δέν θά εἴμαστε σέ θέση νά προσδιορίσουμε τόν τόπο καί τόν ἰδιάζοντα χαρακτήρα του παρά μόνο ἂν τό ἐντάξουμε μέσα στό πλαίσιο αὐτῆς τῆς δομῆς καί στό σύστημα ἀποφάνσεων πού τή διέπει, ἂν δηλαδή ὑπερβοῦμε τό ἴδιο τό κείμενο πρὸς ὄφελος τῶν περι-κειμενικῶν καθορισμῶν οἱ ὁποῖοι προδίδουν ἐντελέστερα τίς δρώσες κανονικότητες τοῦ λόγου. Κατά συνέπεια, ὀφείλουμε νά ἀναζητήσουμε τό νόημα τοῦ κειμένου, μέσα στό πλέγμα τῶν διατάξεων τοῦ λόγου πού τὸ διασχίζουν καί τό καθιστοῦν δυνατό, στό δίκτυο τῶν ἐξουσιαστικῶν πρακτικῶν τοῦ λόγου πού ὀργανώνουν τή δομή, καθώς «μιά ἀπόφαση εἶναι πάντα ἕνα συμβάν πού οὔτε ἡ γλώσσα οὔτε τό νόημα δέν μποροῦν νά ἐξαντλήσουν ὀλοσχερῶς» καί ἄρα ἡ ἐμμονή στή διαφάνεια τοῦ νοήματος θά ξαστοχοῦσε τό οὐσιῶδες. Συνακόλουθα τό ἀπόσπασμα τοῦ Καρτέσιου δέν ἀποτελεῖ παρά ἕνα σημεῖο αὐτοῦ πού ὁ Φουκῶ ἀποκαλεῖ «τό κλασικό συμβάν», ἐπιμαρτυρεῖ δηλαδή γιά μιά νέου τύπου ratio ἡ ὁποία συγκροτεῖται κατά τήν κλασική ἐποχή διά τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς τρέλας, καί μέλημα μιᾶς ἀρχαιολογίας εἶναι νά ἀνασυστήσῃ τό ἔδαφος μέσα στό ὁποῖο θεμελιώθηκαν οἱ καρτεσιανές ἐκφορές, τούς κανόνες σχηματισμοῦ καί τίς συνθήκες λειτουργίας τῶν πρακτικῶν τοῦ λόγου. Ὁ δομιστικός ὀλισμός ἤ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, μιά κάποια κλειστότητα τῆς δομῆς, συνιστᾷ γιά τόν Φουκῶ μιά ἀπαίτηση ἀπό τήν ὁποία εἶναι δύσκολο νά παραιτηθεῖ καί τήν ὁποία διατηρεῖ, μέ τόν ἕναν ἢ τόν ἄλλο τρόπο, περισσότερο ἢ λιγότερο φανερά, τουλάχιστον μέχρι τήν *Ἀρχαιολογία τῆς γνώσης*.²⁰ Γιά τόν Ντεριντά αὐτή ἡ ἀπαίτηση εἶναι κάτι παραπάνω ἀπό προβληματική.



Ἱστορία, ἀρχαιολογία, δομή: δέση ἐννοιῶν πού κατά τόν Ντεριντά θά ἀσκοῦσαν ἀνέκαθεν ἕνα εἶδος ἀθέμιτης βίας στό ἀντικείμενό τους. Ὅπως ἄν ποτε ἀναγνωρίζῃ τήν ἀναγκαιότητα νά τοποθετεῖται ἡ ἀνάλυση «στό ἐσωτερικό μιᾶς τοπικῆς καί μιᾶς ἱστορικῆς στρατηγικῆς», γεγονός πού τήν ὑποχρεώνει νά «ἀνταποκρίνεται σέ μιά κατάσταση τῶν δυνάμεων καί νά μεταφράζει ἕναν ἱστορικό ὑπολογισμό»,²¹ παρά ταῦτα ἡ ἐννοια τῆς ἱστορίας «καθορίζεται πάντα ὡς ἐλιγμός πού ἀπέβλεπε στήν ἐπανάκτηση τῆς παρουσίας». ²² Ἐπειτα, ἡ ἐννοια τῆς δομῆς ὑπῆρξε ἐξαρχῆς καί ἀδιαλείπτως θύμα προδοσίας καθώς προσπάθησαν συστη-

ματικά νά ἀναγάγουν τή δομικότητα τῆς δομῆς –τουτέστιν τό παιχνίδι τῆς– στήν παρουσία ἐνός κέντρου καί στό ἐπίκεντρο μιᾶς παρουσίας, σέ βαθμό ὥστε νά μὴν ἔχουμε νά κάνουμε μέ μιά δομή, δηλαδή μέ ἕνα σύστημα πού ἔχει κατασκευαστεῖ καί λειτουργεῖ τέλεια, ἀλλά μᾶλλον μέ ἕνα μοντέλο, δηλαδή μέ ἕνα ἰδεῶδες πού κατευθύνει ρητά μιά λειτουργία πού ἐμπρακτα, ἀλλά καί γιά λόγους οὐσίας, δέν εἶναι ποτέ πέρα γιά πέρα ἐπικεντρωμένη.²³ Ὡς ἐκ τούτου, ἡ κίνηση κάθε ἀρχαιολογίας, στόν βαθμό πού παραμένει δέσμια τῆς ἐπὶ κλησης μιᾶς ὀρισμένης περατότητας, «εἶναι συνένοχη μέ τήν ἀναγωγή τῆς δομικότητας τῆς δομῆς καί τείνει πάντα νά διαλογιστεῖ αὐτή τήν τελευταία βάσει μιᾶς μεστῆς παρουσίας ἐκτός παιχνιδιοῦ». ²⁴ Ὅπως εἶναι ἀναμενόμενο, ἡ διαφορὰ στίς προκειμένες συνεπάγεται διαφορὰ καί στή μέθοδο. Ὅσον ἀφορᾷ τό κείμενο τοῦ Καρτέσιου, ἀλλά καί τά κείμενα ἐν γένει, ὁ Ντεριντά προβάλλει τήν ἀξίωση μιᾶς καταρχᾶς «αὐτόνομη καί ἐσωτερικῆς ἀνάλυσης τοῦ φιλοσοφικοῦ περιεχομένου τῆς φιλοσοφικῆς γλώσσας. Μονάχα ὅταν ἡ ὀλότητα αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου θά μοῦ εἶναι κατάδηλη στό νόημά της (πράγμα ἀδύνατο) θά μπορέσω νά τήν τοποθετήσω ἐπακριβῶς μέσα στήν ὀλική τῆς ἱστορικῆς μορφῆς. [...] Ἰδιαίτερα ὅσον ἀφορᾷ τόν Ντεκάρτ, δέν μποροῦμε νά ἀπαντήσουμε σέ καμία ἱστορικῆ ἐρώτηση πού νά τόν θίγει –νά θίγει τό λανθάνον ἱστορικό νόημα τοῦ λόγου του, τή θέση του σέ μιά ὀλική δομή– προτοῦ γίνῃ μιά αὐστηρή καί διεξοδική ἐσωτερικῆ ἀνάλυση τῶν κατάδηλων προθέσεων του, τοῦ κατάδηλου νοήματος τῆς φιλοσοφικῆς τοῦ ἐπιχειρηματολογίας». ²⁵ [Κατάδηλο/λανθάνον νόημα: ἤδη ἀπό τήν ἀρχή τοῦ κειμένου τοῦ ὁ Ντεριντά ἐπικαλεῖται τόν Φρόντ, ὀμολογώντας τήν ὀφειλή του. Ἀναμφίβολα, ἡ ἀποδόμηση δέν ἀποτελεῖ μιά ψυχανάλυση τῆς φιλοσοφίας, ὀφείλει ὥστόσο νά ἀναγνωρίζῃ σέ αὐτήν ἕναν ἀπό τούς πλέον γόνιμους πόρους τῆς καθώς δέν κατέστη δυνατή εἰ μὴ μόνον στόν καθορισμένο τόπο μιᾶς ψυχαναλυτικῆς διάνοιξης, μετά τήν ἴδρυσή καί μέσα στήν ἐποχή τῆς ψυχανάλυσης – κάτι πού ἰσχύει, σύμφωνα μέ τόν Ντεριντά, καί γιά τήν *Ἱστορία τῆς τρέλας*. Θά ἔπρεπε νά διερευνησοῦμε ἐτούτη τή διάσπρωση τοῦ ἀποδομητικοῦ ἐγχειρήματος καί γιά τόν ἐπι-

20. «Τό πεδίο τῶν συμβάντων τοῦ λόγου εἶναι τό πάντα περατό καί σήμερα περιορισμένο σύνολο ἀπό τίς μόνες γλωσσολογικές ἐνότητες πού ἔχουν διατυπωθεῖ», Μ. Foucault, *Ἡ ἀρχαιολογία τῆς γνώσης*, Ἐξάντας, σ. 44 (ἐμεῖς ὑπογραμμίζουμε).

21. *Περί γραμματολογίας*, ὁ.π., σ. 125.

22. Ὁ.π., σ. 26.

23. Ὁ.π., σ. 59.

24. «Ἡ δομή τό σημεῖο καί τό παιχνίδι μέσα στό λόγο τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου», στό *Ἡ γραφή καί ἡ διαφορὰ*, ὁ.π., σ. 435.

25. «Τό Cogito...», ὁ.π., σ. 34.

πλέον λόγο ότι μεγάλο μέρος της αντίστασης κατά της αποδόμησης είναι στενά συναρτημένο με την παραγνώριση ή την αντίσταση ενάντια σε αυτό τό απόθεμα.]. Τριάντα χρόνια αργότερα ο Ντεριντά επαναλαμβάνει «τήν αναγκαιότητα να διασφαλίσουμε καταρχάς τό εκδηλο νόημα [...] να κατανοήσουμε όρθως, με τρόπο σχεδόν σχολικό, φιλολογικό και γραμματικό, με δεδομένους τούς κυρίαρχους και σταθεροποιημένους τύπους, αυτό πού ο Ντεκάρτ ήθελε να πει στην ήδη δύσκολη επιφάνεια του κειμένου του, όπως είναι μεταφράσιμη σύμφωνα με τούς κλασικούς κανόνες ανάγνωσης, και να τό καταλάβουμε αυτό μάλιστα πρίν να υποβάλουμε αυτήν την πρώτη ανάγνωση σε μία έρμηνεία συμπτωματολογικού τύπου και ιστορική, πού ρυθμίζεται από άλλα αξιώματα ή πρωτόκολλα... πρίν να και για να αποσταθεροποιήσουμε, εκεί όπου είναι δυνατόν και εφόσον είναι αναγκαίο, τό κύρος τών κανονιστικών έρμηνειών».²⁶ Ένα ακόμα οίονει έγγελιανό νεύμα του Ντεριντά²⁷: η ανάγνωση οφείλει αρχικά να διέλθει από τό κείμενο ως τέτοιο, να είναι καταρχάς έσωτερική, προκειμένου να αποφευχθεί ή βίαιη παραχάραξη πού θά έσπευδε να τό εντάξει σε μία προεπιλημμένη έρμηνεία, σε μία δομή πού θά είχε, έξωθεν, καθορίζει τή λειτουργία και τή θέση του. Δικαιοσύνη πού προσήκει στό κείμενο, πολλώ δέ μάλλον αφού στόν Καρτέσιο ο Φουκώ θά οφείλε να αναζητήσει όχι μόνο ένα ιστορικό τεκμήριο αλλά και ένα ιστορικό αργιστό.

Αυτόν ακριβώς τόν «έγγελιανισμό» του Ντεριντά θά θέσει ο Φουκώ στό στόχαστρο: «θά μπορούσε άραγε να υπάρχει κάτι πρότερο ή έξωτερικό προς τό φιλοσοφικό έπιχείρημα; [...] Αυτή την ύποψία ο Ντεριντά την αποκλείει με πάθος».²⁸ Βλέπει σε αυτόν την ένσάρκωση, την αναξωπύρωση μιας παμπάλιας παράδοσης, του κλασικού συστήματος τό οποίο, μέσω του «έκκειμενισμού» τών νοηματικών πρακτικών, έπιχειρεί να διαγράψει τό έξωκειμενικό πλαίσιο, τίς διαδικασίες μετασηματισμού και τά έπιτελέσματα τών συμβάντων του λόγου. Αυτή ή απαίτηση της φιλοσοφίας για καθολικότητα, για καθαρότητα χωρίς προσμίξεις, ή έπίδοξη προσάρτησή της κατ' αποκλειστικότητα σε ένα ιδεώδες άπειρης φιλαλήθειας δεν κάνει τίποτε άλλο από τό να μεταμφέζει, και άρα να συντηρεί, τούς μηχανισμούς διαπλοκής έξουσίας και λόγου, ανατοποθετώντας τους στό έσωτερικό μιας ουδέτερης κειμενικής επικράτειας: πρόκειται για «μια μικρή παιδαγωγική ιστορικά καθορισμένη [...] ή οποία διδάσκει τόν μαθητή ότι δεν υπάρχει τίποτα εκτός κειμένου, αλλά μέσα στο κείμενο βασιλεύει ή παρακαταθήκη της καταγωγής. Συνεπώς δέ χρειάζεται να γυρέψουμε άλλο, αλλά μόνο εδώ, όχι βέβαια μέσα στις λέξεις, αλλά μέσα στις λέξεις ως διαγραφές, στό δικτυωτό τους, όπου λέγεται τό «νόημα του είναι». Παιδαγωγική πού αντίστροφα δίνει στην φωνή του δασκάλου αυτή την απεριορίστη ήγεμονία πού του έπιτρέπει να ξαναπει απε-

ριορίστη τό κείμενο».²⁹ Φαίνεται ότι ενάντια στην φράση «δεν υπάρχει τίποτα εκτός κειμένου» ή «δεν υπάρχει τίποτα εκτός-κειμένου», ο Φουκώ στρέφει μια απροσδιόριστη έπιθυμία μεταγλώσσας, έμπεριέχει ώστόσο ή κριτική του ένα σημασιακό ολίθημα ουσιαδές για την έγκυρότητά της: έξισώνει τή φράση «δεν υπάρχει τίποτα εκτός κειμένου» με την έκφορα «όλα είναι κείμενο», αναγωγή την οποία ο Ντεριντά αποκρηύσει ρητώς. Αν δεν υπάρχει (τό) εκτός-κειμένου, «αυτό δέ σημαίνει ότι όλα τά αναφερόμενα αναστέλλονται, τά άρνούμαστε ή έγκλείονται σε ένα βιβλίο [...] αλλά ότι κάθε αναφερόμενο, όλη ή πραγματικότητα έχει τή δομή ενός διαφορικού ίχνους, και ότι κάποιος δεν μπορεί να αναφέρεται σε αυτό τό «πραγματικό» παρά μόνο εντός μιας έρμηνευτικής έμπεριείας».³⁰ Αν λοιπόν ο Ντεριντά, υπό την κατηγορία του «κειμένου», «υποδηλώνει όλες τίς δομές πού αποκλούνται «ιστορικές», κοινωνικές, θεσμικές, εν συντομία: όλα τά πιθανά αναφερόμενα», αυτό είναι άπότοκο της δομικής αναγκαιότητας σύμφωνα με την οποία ή ανάλυση αυτών τών δομών οφείλει να διέλθει, εκ τών πραγμάτων, από την γλώσσα. Έπομένως, διττή δέσμευση, διττή ύφολογική τροπή της αποδομητικής πρακτικής: από τή μια, λαμβάνει την αποδεικτική και φαινομενικά ανιστορική μορφή τών λογικο-τυπικών παραδόξων, από την άλλη, περισσότερο ιστορική ή αναμνηστική, φαίνεται να προβαίνει με αναγνώσεις κειμένων, σχολαστικές έρμηνείες και γενεαλογίες.³¹



Αρχίζει ένδεχομένως να διαγράφεται με τρόπο διαστακτικό, πλάγιο, άνεπαίσθητο ίσως, μια αποφασιστική μετατόπιση της διαμάχης πού αφήνει να διαφανούν έστιές σύγκλισης αλλά και ένα σημείο απόκλισης, διάθλασης, τό οποίο έχει την ουσιαδή μορφή μιας μείζο-

26. «Άς είμαστε δίκαιοι με τόν Freud: ή ιστορία της τρέλας στην εποχή της ψυχανάλυσης» στό J. Derrida, *Άντιστάσεις της ψυχανάλυσης*, Πλέθρον, σ. 129-130.

27. «Αν ή ανασκευή μιας φιλοσοφικής αρχής είναι δόκιμη, άντλείται από την ίδια την αρχή και αναπτύσσεται βάσει αυτής - δεν φτιάχνεται απ' έξω με αντίθετες δεβαιώσεις και έμπνεύσεις», Χέγκελ (παραθέτω από Γ. Φαράκλας, *Γνωσιοθεωρία και μέθοδος στόν Έγκελο*, σ. 17).

28. Βλ. «Τό σώμα μου, αυτό τό χαρτί, αυτή ή φωτιά», στό Z. Ντεριντά-Μ. Φουκώ, *Τρέλα και Φιλοσοφία*, Όλκος, σ. 97.

29. *Ό.π.*, σ. 129.

30. J. Derrida, *Limited Inc*, σ. 273 (χρησιμοποιώ τή μετάφραση του Γ. Κακολύρη στό «Φουκώ και Ντεριντά: ή ανάγνωση ως άρχαιολογία ή ως αποδόμηση», *Ποίηση*, τ. 25, άρθρο στό οποίο εξετάζεται έπίσης ή διαμάχη πού μας άπασχολεί).

31. Βλ. J. Derrida, *Force de loi*, Galilee, σ. 48.

νος ἀντίστασης. Μέσα ἀπό τήν ἀλληλουχία τῶν κειμένων, τή διασταύρωση τῶν ἐπιχειρημάτων, τούς ὑπερθεματισμούς καί τίς ἀναδιπλώσεις, ἀρχίζει νά περιγράφεται, νά ὀροθετεῖται αὐτό πού θά μπορούσαμε νά ἀποκαλέσουμε «ὀμφαλό» τῆς διαμάχης: ἡ ἔννοια τοῦ ἀρχείου εἶναι αὐτή πού, σέ τελευταία ἀνάλυση, θά κατένειμε καί θά ὄριζε τούς τόπους αὐτῆς τῆς διαμάχης. Ἡ κίνηση μᾶς ἱστορίας πού θά ἤθελε νά ἀφουγκραστεῖ τή σιωπή τῆς τρέλας, ἡ κίνηση τῆς ἱστορίας ἐν γένει, στήν προσπάθειά της νά ἀναυσιγήσει ἕνα παρελθόν, ὀφείλει καταρχᾶς νά ἀφυπνίσει, νά καταφύγει σέ μιά ἔννοια τοῦ ἀρχείου, νά στηρίξει ἐκεῖ τήν ἀξίωσή της γιά ἐγκυρότητα. Θά ἦταν χρήσιμο νά ἐξετάζαμε «κατ' ἀντιπαράσταση» τήν Ἀρχαιολογία τῆς γνώσης (ἰδίως τό κεφάλαιο «Τό ἱστορικό a priori καί τό ἀρχεῖο») καί τήν «Ἐννοια τοῦ ἀρχείου», ἄς συγκρατήσουμε ὡστόσο ὀρισμένες ἐνδείξεις γιά μιά μελλοντική ἀνάγνωση: 1ον) ὁ Φουκῶ καθορίζει τό ἀρχεῖο ὡς «τό γενικό σύστημα τοῦ σχηματισμοῦ καί τοῦ μετασχηματισμοῦ τῶν ἀποφάνσεων».³² Γίνεται αἰσθητή ἐδῶ μιά ἀπόπειρα ἐξόδου ἀπό τήν στατικότητα τῆς δομῆς, ὅπωςδήποτε ἕνας ἀποχαιρετισμός στήν ὀλοποιούσα ἔννοια τῆς Ἐπιστήμης (episteme). Ἐντούτοις, καί παρά τήν διπλή ἀδυνατότητα πού πλήττει τό ἀρχεῖο —ἀδυναμία νά περιγράψουμε καταλεπτῶς τόσο τό ἀρχαιοθετοῦν ὅσο καί τό ἀρχαιοθετούμενο ἀρχεῖο— ὁ Φουκῶ τό προσεγγίζει ὡς σύνολο «ἀπό λόγους [...] πού μόλις ἔπαψαν νά μᾶς ἀνήκουν», ὡς «τό ἔξω τῆς ἴδιας μας τῆς γλώσσας», ἤτοι, μέ μιά λογική τῆς περατότητας. Καί συνδέει ἀβίαστα τήν ἔννοια τοῦ ἀρχείου μέ μιά ἀρχαιολογία ἡ ὁποία «ἐξετάζει τό ἤδη ρηθέν στό ἐπίπεδο τῆς ὑπαρξῆς του: τῆς ἀποφαντικῆς λειτουργίας πού ἀσχεῖται πάνω του, τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ λόγου στόν ὁποῖο ἀνήκει, τοῦ γενικοῦ ἀρχαιολογικοῦ συστήματος ἀπό τό ὁποῖο προκύπτει». 2ον) ὁ Ντεριντά ἀπό τήν ἄλλη, σημειώνει «μιά ἀκατάπαυστη ἔνταση μεταξὺ ἀρχείου καί ἀρχαιολογίας» πού παρά τήν ὁμοιότητά τους παραμένουν «ριζικά ἀσυμβίβαστα, ἑτερογενή, δηλαδή διαφορετικά ἀναφορικά μέ τήν καταγωγή καί χωρισμένα ἀναφορικά μέ τήν ἀρχή». Παρατηρεῖ ὅτι στήν ἀρχαιότητα οἱ ἄρχοντες κατεῖχαν τήν αὐθεντία νά ἐρμηνεύουν τά ἀρχεῖα καί ἐπισημαίνει τήν κίνηση, τήν ἐπιδίωση (ζωή/θάνατος) τοῦ ἀρχείου, ἡ ὁποία διαρρηγνύει τό πέρασ τοῦ πλαισίου στό ὁποῖο θά ἤθελαν νά τό ἐντάξουν.



Τέλος, θά χρειαστεῖ νά δείξουμε πῶς μιά σκέψη τοῦ ἀρχείου θίγει μέ ἄμεσο τρόπο ζητήματα ἠθικῆς καί πολιτικῆς τάξεως, τουτέστιν πῶς διαπλέκεται μέ τήν βαθμίδα τῆς πράξεως. Ἐνα ἀρχεῖο κλειστό, περατό, ἕνα ἀρχεῖο πού ὀργανώνει σύμφωνα μέ ὀρισμένους νόμους τή διάταξη τῶν λόγων καί τῶν πρακτικῶν πού αὐτοί συνεπάγονται, στό ἐσωτερικό του καί μόνον, δη-

λαδή ἕνα ἀρχεῖο πού θεομίζει ἕνα πεδίο ἐγκλεισμοῦ, ἐπιτάσσει, προκειμένου νά εἶναι ἡ πράξις ἄξια τοῦ ὀνόματός της, ἐνέργημα πού δέν ἀνάγεται σέ μιά συμπεριφορά ἡ σέ μιά ἀπλή συμμόρφωση πρός τόν κανόνα, μιά ἠθο-πολιτική τῆς παράβασης.³³ [Ἐς σημειωθεῖ ὅτι ὅσα ἀναφέρουμε ἰσχύουν γιά τή σκέψη τοῦ Φουκῶ ὅπως αὐτή ἀναπτύχθηκε ὡς τίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '70. Ἀργότερα, καί ἰδίως στήν Ἱστορία τῆς σεξουαλικότητας, ἡ σκέψη τοῦ Φουκῶ ἐμελλε νά ἀκολουθήσει ἕνα κάπως διαφορετικό μονοπάτι.] Ἡ παραβίαση τῶν ὀρίων θά τίθεται πάντα ὡς ἡ μύχια οὐσία μᾶς πράξης ἡ ὁποία ἐπιχειρεῖ νά διαταράξει τήν ἔννομη τάξη πού εἶναι ἐπιφορτισμένη μέ τήν τήρηση τῆς ὁμολότητος, ἐγκλείοντας στό ἐσωτερικό ἡ ἀποκλείοντας στό ἐξωτερικό τήν ἀπειλή τῆς ἑτερότητας. Γιά τόν Ντεριντά ἀπό τήν ἄλλη, ἡ παράβαση δέν μπορεῖ νά βρεῖ τό στόχο της: ὁ παραβάτης, ὁ ἄτακτος δέν εἶναι παρά ἕνα δασκαλεμένο καί ὑπάκουο ὑποκείμενο.³⁴ Ἐπειτα, τό ἀρχεῖο θά τελοῦσε ἀνέκαθεν ὑπό τήν δικαιοδοσία ἐκ τῶν ὑστέρων τό ὁποῖο θά ἀναδιτάσσει διαρκῶς τήν ἀρχιτεκτονική τοῦ ἀρχείου, προσδίδοντας του τό καθεστῶς μᾶς ἐσαεῖ ἐλευσόμενης, καί ἄρα οὐσιωδῶς μὴ πλήρους ἔννοιας: «τό ἀρχαιοθετήσιμο νόημα ἀφήνεται ἐπίσης καί ἀπό τά πρῖν νά συν-καθοριστεῖ ἀπό τήν ἀρχαιοθετούσα δομή».³⁵ Τοῦτο δέν συνεπάγεται κανέναν σχετικισμό, κανέναν ἱστορικισμό ἀλλά μᾶλλον μιά ἠθο-πολιτική τῆς ἐπανα-ιδιοποίησης τοῦ ἀρχείου, τήν χρεῖα διαρκοῦς ἀναθεώρησης καί ἐπανερμηνείας, τήν ἐπανεργοποίηση τῆς ἀρχαιολογίας κληρονομιάς σύμφωνα μέ ἄλλους κώδικες καί ἄλλα πρωτόκολλα, στήν ὑπηρεσία μᾶς ἀτελεύτητης ἄν καί ὄχι πλήρους χειραφέτησης. Ἡ ἀπόλυτη ἑτερότητα τοῦ ἀρχείου θά ἰσοδυναμοῦσε μέ μιά ἀπονεκρωμένη διαφορᾶ, μέ τήν ὀλική βουδαμάρια τοῦ λόγου. Μόνον ἕνα ὀρισμένο γίνεσθαι-διαφορᾶ τῆς διαφορᾶς εἶναι σέ θέση νά διαφυλάξει τήν ἐπιδίωση τοῦ ἀρχείου.



32. M. Foucault, Ἡ ἀρχαιολογία τῆς γνώσης, Ἐξάντας, σ. 200.

33. Σχετικά μέ τήν ἔννοια τῆς παράβασης βλ. Preface à la transgression, στό M. Foucault, Philosophie (anthologie), Folio/essais, σ. 190-206.

34. Βλ. Ζάκ Ντεριντά, Ἐμβολα, Ἐστία, σ. 40.

35. Βλ. Ζ. Ντεριντά, Ἡ ἔννοια τοῦ ἀρχείου, Ἐκκρεμές, σ. 37.